

Z. Karvalics László

A COURTHOPE-BIRTOK TÖLGYFÁI, AVAGY SZEMLELETI ÉS INTÉZMÉNYI VÁLTOZÁS A KULTURÁLIS MIKROÖRÖKSÉG ŐRZÉSÉBEN (5.)

[INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2019-09-06 | **ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ**

A veszélyeztetettség különböző formái körüli sétarepülés többek között azt is bemutatta, miképpen nő a tömeges kitétség kockázata azzal, hogy egyetlen fizikai őrzőhelyre zsúfolunk sok örökség-objektumot. Csakhogy, mint láttuk, az effajta állományképzés meg annak megy elébe, hogy az értékhordozók összegyűjtés nélkül még hamarabb és szinte nyom- és visszhangtalanul semmisüljenek meg.

fejnehéz

Ám ha a családi dokumentumok és magángyűjtemények egy múzeumban vagy levéltárban „révbe érnek”, még korántsem oldódott meg minden: az állománnyal foglalkozni kell, feltárni, leírni, gondozni, felújítani, restaurálni, tárolni, affordanciái mentén vizsgálni, kiállításokba rendezni, hozzáférhetővé tenni. Miközben nagy a

szakember- és forráshiány, a raktárterület pedig állandóan szűkös. Az örökség-szcéna ráadásul tartós kultúrpolitikai szélárnyékban van, a memóriaintézmények létfenntartási gondokkal küzdenek, a prioritásképzés a nagy szimbolikus/esztétikai/vagyoni értékre fejnéhez. (A Seuso-kincs és a Munkácsy-trilógia megvásárlására fordított összeg külön-külön is meghaladja néhány örökségintézmény-típus éves költségvetési támogatását. Ha egy kastélyt szálláshellyé alakítanak, sokkal nagyobb az esély az állagvédelemre és a felújításra, mintha örökségvédelmi vagy kulturális célra hasznosítanák). S eközben a „szakma” és a társadalom közti távolság is nő: közalkalmazottak által működtetett intézmények szolgálatnak ügyfeleknek (iratokba engednek betekintést, könyvet kölcsönöznek vagy kiállítást rendeznek). A fordított irány, az állampolgári hozzájárulás a memóriaintézmények szakmai munkájához ritka, mint a fehér holló: a felajánlások elhomályosuló emléke mellett olykor anyagi támogatás, néha egy kiállítás megrendezéséhez nyújtott segítség.

Sok nehézséggel néznek szembe a családi emlékezet őrzői és a magángyűjtők is. A régi iratoknak, fényképeknek és nyomtatványoknak az esetek nagy részében funkcionális értéke *már*, vagyoni értéke *még* nincs, mégis tárolni, rakosgatni kell a cipősdobozokat. Ahol a családtörténet identitásképző, ott nemzedékről nemzedékre akadhat leszármazott, akinél megbecsült helyen, elzárva pihennek a régi iratok, és nem szakad meg az öröklési lánc. De azt már a legritkább esetben ismerik fel, hogy *az információs érték súlypontja* az idő előrehaladtával fokozatosan *áthelyeződik*: az örökség-objektumok egyre kevésbé a magánemlékezetet, inkább a lakóhelyi vagy nemzeti emlékezetközösséget (is) szolgálják.

De nem önmagukban: információs küldetésüket csak akkor tudják teljesíteni, ha adott örökség-objektum-típusok *rendszerezett sokaságának elemévé* válnak. Ilyenkor viszont még vészcsengők is megszólalhatnak: vajon nem hordoz személyiségi jogi kockázatot érzékeny adatokat tartalmazó iratok potenciális nyilvánossága? Így a magánkézben lévő emlékezethordozók elérhetetlenek és láthatatlanok a külvilág és a tágabb „örökségközösség” számára: ezeknek az objektumoknak az életciklusa úgy ér véget, hogy előbb vagy utóbb az átadási lánc megszakad, a megmaradt darabok pedig megsemmisülnek vagy átköltöznek egy másodlagos kereskedelmi létbe, és új tulajdonos(ok)hoz kerülnek.

információs értékfelhő

Hasonló történik a magángyűjteményekkel is. A kollektcióépítésnek funkcionális alapja van: a mesterek kezét dicsérő, ritka, különleges, szép, régi tárgyak megszerzése, beillesztése a társai

közé, a bíbelődés, foglalatosság velük *örömforrás*, ami megéri az áldozatot: a ráköltött pénzt és időt. Az életet teljesebbé tevő szenvedély, hobbi. Olyan tevékenység, amelynek színvonalas művelése szükségszerűen tudásfelhalmozásba fordul, technikatörténeti, gazdaságtörténeti, művelődéstörténeti vonatkozásokkal, a tárgyak köré írható történetekkel. Az örökség-objektumokat körülvevő információs értékfelhő így egyre nagyobb, egyre több potenciális kapcsolódással más kulturális tartományokhoz. És ennek arányában lesz egyre inkább közösségi jelentősége az állományok létének is. Ettől egyre kínzóbb a hiány, hogy a létrejött értékszigetek nagyon ritkán válnak közkinccsé: a tárgyak nem tekinthetők meg (csak privát körben), a felhalmozott ismeretek megosztásának nincsenek csatornái. Az alkalmi és esetleges lehetőségeket leszámítva ki segítene egy bemutató megszervezésében, a szállításban, installációkészítésben, a kísérő szövegek vagy a katalógus gyártásában, a népszerűsítésben? Ki biztosítana raktározási lehetőséget két kiállítás között? Egyáltalán: az érintett gyűjtői mikrotársadalmak tagjain kívül ki van tisztában a kollektciók (és azoknak akár egyes tárgyai) által reprezentált művelődéstörténeti kisvilágok kiterjedésével, kapcsolódásaival, fontosságával, jelentőségével?

Egyelőre nincsenek olyan gyakorlatok, megoldások, amelyek áthidalnák a *gyűjtői élmény magántermészete és a kulturális mikroörökség ápolásának társadalmi hasznossága* közti távolságot. A gyűjtők állampolgárként számtalan lehetőségből kizártak, kedvezőtlenebb feltételek vonatkoznak rájuk, mint a gazdaság vagy a közsféra szereplőire (a legutóbbi, 2019-es Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozat műsorfüzetébe azok a magánmúzeumok, amelyek a megjelenés borsos összegét nem tudták kifizetni, nem kerülhettek be). Sem szakmai, sem más segítségre nem számíthatnak.

Pedig jól látszik, hogy a kulturális örökség-objektumoknak ez a „két világa” valójában egymás tökéletes kiegészítője. Komplementerek. Kis számú memóriaintézmény őriz sok és sokféle tárgytypust, ahol kevés szakember sok feladatot lát el. Eközben óriási mennyiségű privát kollekciónban halmozódik néhány tárgyfajtából valamennyi, miközben sokan végeznek el kevés teendőt. Ez utóbbinak már neve is van: a mikrofeladat (microtasking) nagyon is jól illik a kulturális mikroörökséghez.

Hogyan lehetne a felismert hiányok mentén, a kölcsönösen kedvező kimenetek érdekében, az igényekre és szükségletekre figyelemmel kihasználni ezt a sajátos egymásra utaltságot? Hogyan válhatna az egyik szféra a másik erőforrásává? Hol és hogyan tudnák egyesíteni erőiket, együtt enyhítve hátrányokon, minél többet szétterítve az előnyökből?

Nagyon mély értelme és üzenete van a szükségszerű következtetésnek: a közeledéshez egyszerre indokolt *az intézményi világ részleges társadalmasítása*, a társadalom sok tagjától remélhető tevékenységtömeg és támogatás „bevonzásával”, s ennek párja, a kulturális örökségvédelmi mikrofeladatokat magukra hagyatva végző *társadalmi szereplők értékőrző tevékenységének részleges intézményesítése*. Félúton olyan infrastruktúra-elemekkel, platformokkal, kapacitásokkal, amelyek mindkét szférát egyidejűleg képesek támogatni.

Belátható, hogy mindez részben *szemléleti fordulatot*, részben tudatos *társadalmi innovációt* igényel.

a kulturális örökség életfilmje

A színteret, a vásznat, amin a kulturális örökség életfilmje pereg, még a 19. század vége formálta, a nemzetállami ébredés és a modernitás párhuzamos kialakulásának korszakában.

Végbement tehát a modernitást életre galvanizáló *bürokratikus kontroll-forradalom* (és ennek részeként a modern parlamentáris demokrácia, egészségügy, rendészet, tudomány, köz- és felsőoktatás mellett született mindhárom modern memória-

intézmény, ugyanazon, minden korábbinál hatékonyabb, központosított és hierarchizált irányítási alaplogikával); ugyanakkor a „nagy meggazdagodásnak” nevezett folyamat révén megindult a „*polgárosodás*”. A túlélés mókuskerekéből tömegesen szabadultak ki társadalmi csoportok, akiknek száma az idő előrehaladtával gyarapodott, életidejük az átlagéletkor emelkedésével megnőtt, saját kényelmük érdekében egyre nagyobb tudású és kifinomultabb eszközökkel, műalkotásokkal vették magukat körbe, előidézve a tárgykultúra forradalmát. A néhány főúri Wunderkammer és kastélykönyvtár világát villámgyorsan felülírták a városokban összpontosuló magánkönyvtárak és magángyűjtemények tömegei, amelyek a gazdasági, közigazgatási és tudományos elit képviselőinek ízlését és szenvedélyét tükrözték.

Közben az egyszerű használati eszközökből is ipari tömeggyártásban készült műalkotások lettek, s jelentősen bővült azoknak a tárgyaknak a köre és piaca, amelyek alkalmasnak bizonyultak a vagyonképző funkció támogatására. A festmények és szobrok mellé belép az érme, a bélyeg, a bútorritkaság, a különleges óraszerkezet, a kínai váza, hogy a huszadik század második felében tovább „demokratizálódjon” minden. Ahogy a gyűjtés fokozatosan elszakad a vagyoni értéktől, és immár örömforrásként szolgál bárki számára, aki képes a vásárlásra, saját gyűjtői mikropiacokat is létrehozva, hihetetlenül kitágul a gyűjtött tárgyak köre. Ennek párjaként nő rendkívüli méretűvé a bürokratikus kontrollnak a személyek életét dokumentumokkal követő adatvilága, és válik fokozatosan hétköznapivá és elérhetővé a fotográfia. Az egész folyamatot szépen jellemzi az út, ahogyan a kisszámú „képíró” műteremből és fényképészből a huszadik század végére eljutunk a fényképek (majd az okostelefonokba integrált és képmegosztó oldalakon elérhetővé tett felvételek) csillagászati tömegéhez. És a közgyűjteményi hivatásrend kisszámú, rosszul fizetett és leterhelt munkatársától a milliónyi „amatőr” (újabbán: professzionális amatőr) örökség-szereplőig. Akikben az értékörzésnek pontosan ugyanaz az éthosza vált cselekvéssé. A közgyűjteményekbe áramló állatpreparátumok, rovarok, a botanikai vagy néprajzi anyag utazók és tudósok gyűjtőmunkáját dicsérte. A fonográffal (később orsós magnóval) a dal- és dallamkincs megmentésére igyekvők elsősorban saját kíváncsiságukat és értéktudatukat követték,

nem intézményi megbízásra cselekedtek. Ugyanez az értékmentő reflex és felébredő tudatosság munkált a hatvanas években, amikor fiatalok csoportjai kezdtek a „népélet” tárgyi emlékei után vadászni falusi padlásokon, majd élesztették fel a táncházkultúra keretein belül a térben rendkívüli egyediséggel jellemezhető népi táncformákat. Nem csoda, ha az örökségtudatosság elérte a legkisebb településeket és a paraszti társadalmat is. A tanítók kezdtek.

A hosszú névsorból most csak két különleges gyűjteményalapítót említek: Kováts Béla pankaszi tanítót, aki az 1984-es megnyitással Helytörténeti és Néprajzi Gyűjteménnyé fejlődött kollekción több évtizedes munkával gyűjtötte össze, egy helyre terelve a faluban még fellelhető régi tárgyakat és emlékeket az 1885-ben épült régi iskolában. (Inspirálva, hogy nem sokkal később kövesse mindezt egy boronafalú régi pince anyagából épített 19. századi kovácműhely, korabeli eszközökkel és berendezéssel). Torockóban Győrbíró Pál tanár már 1954-ben létrehozott egy „Néprajzi Múzeumot”, de a polgári öntudat jeleként és kifejezéseként ma már két további magánmúzeum is bemutatja a hagyományos tárgyi kultúra helyi emlékeit. Az 1925-ös születésű, csizmadia családból származó Víghné Koronki Ida, a település „öltöztetőasszonyaként” a torockói népelet tárgyi emlékeit gyűjtötte össze. **[1]** Aki nem akar Torockóig utazni, válassza a Téwich család sváb magángyűjteményét Dombóváron.

Gatti Beáta „örökségésítő folyamatnak”, Nathalie Heinich örökség-fabrikálásnak (la fabrique de patrimoine) nevezi a folyamatot, **[2]** amely új örökségszemlélet szükségessége felé mutat. Ez megalapozhatja a társadalmi innovációt is, amellyel a 19. század végén kialakult mechanizmusokat a 21. század társadalmi, technológiai és kulturális sajátosságaihoz lehet igazítani.

Az új örökség-szemléletnek hat pillére van, ezeket érdemes egyesével áttekinteni.

Helyi kultúra, nemzeti kultúra és világkultúra: az elválaszthatatlan egymásba fonódás megélése és megértése (1)

Minden idők egyik legpusztítóbb hazugsága, hogy a „globális” jelzővel szalonképtelenné tett egyetemes kultúra a nemzeti kultúrák ellensége, és azokra veszélyt jelent. A fajközösségként felfogott emberiség számára minden nemzeti és helyi örökségmozzanat, tartozzon az a szellemi vagy tárgyi kultúrához, a rendszer egészének szintjén képvisel megkülönböztetett értéket. Hiszen a diverzitásnak óriási evolúciós jelentősége van: a magasabb rendszerszinten (vagy annak egyik lokális helyszínén) felmerülő új kihívás esetén a megoldás-keresésbe vonható ismeretek számtalan esetben máshonnan származnak. A kultúra ősi funkciója, hogy a túlélést

szolgáló ismeretek és szabályok raktáraként szolgáljon – ezért minden, ami lokálisan elvész, egyúttal az információs és az azzal összekapcsolt megoldó érték univerzális vesztesége is. Affordanciatemető, a teljes kulturális spektrumban. Minden egyes elvesző nyelv és a vele kiháló közösség az egész emberiség nyelvtörténeti útjának és nyelvtechnikai repertoárjának helyre nem állítható darabja – s jól látszik, hogy minél alaposabb a tudásunk a meg nem őrzött nyelvkincsről, a korábbi pusztulások évszázadairól, annál nagyobb jelentőségű annak megmentése, ami megmaradt. De ugyanez a helyzet a természeti örökséggel is: a biodiverzitás többek között azért jelentős, mert akár egyetlen állat- és növényfaj is lehet a természet laboratóriumában kotyvasztott egyedi biokémiai anyag hordozója, amely termékenyen vonható be az egyetemes gyógyítási, gasztronómiai vagy anyagtudományi praxisba. Például a nagyüzemi agrárgazdaság által kiválasztott „szupernövények” kedvezőtlenebb adottságaik miatt szűk élőhelyekre szorult ősi változatai, amelyek szabályos génbankként szolgálhatnak mindenféle útkeresést, amely korábban haszontalannak vélt tulajdonságokat értékel fel. (Ezért is fontos a Spitzbergákon, fagyasztott állapotban tárolt vetőmaggyűjtemény, amely nemesített növényörökségünk őrzésének nemzetek feletti intézménye.)

döbbenetes méretű

A kereskedelmi és kulturális kapcsolatok 16. századi megélénkülése óta minden helyi jelentőségű mozzanat globális erőterben is értelmezhető. A tárgyak, nyelvek és kulturális

tartalmak térbeli mozgása számtalan lokalitást érint, abroncsol és kever össze, s akár egyetlen tárgytypus, egyetlen nyelvi elem vagy egyetlen kulturális tartalom térbeli elterjedése mögött is az egységesedő világrendszer rajzolódik ki. A globális közkinccsé válás leglátványosabb forgatókönyveit a kulturális tartalmak világában a döbbenetes méretűre nőtt fordításirodalom, az anyagi szférában a gyógyszerek és a technológiai megoldások kölcsönös átvétele tükrözi a legjobban. A tárgykultúra többek között ennek révén szakad el a geográfiai helytől: a tárgyak köré formált globális érdeklődés-közösségek így tesznek például turisztikai célponttá gyűjteményeket. A világtörténet szerelmesei ezért zarándokolnak a világ minden tájáról mondjuk a

zsámbéki (magán) lámpamúzeumba. S közülük is kevesen tudják, hogy az egyetlennek mondott berlini Ívfénymúzeum mellett már Budakeszire is látogathatnának, ahol egy gyönyörűsége magyar (magán) Ívfénymúzeum épül.

Az új örökség szemlélet legnagyobb ellensége a régi örökség szemlélet, amelynek legfájdalmasabb tehertétele mindig is a dokumentum- és tárgykultúra objektumainak ilyen-olyan átpolitizálása, az örökség érték egyoldalú meghatározása és kisajátítása volt. A szimbolikus érték információs, funkcionális és esztétikai érték elé helyezése. Amikor a „szocialista fordulat” egy fals puritanizmus és a világjobbítást kizárólagosságba fordító türelmetlenség jegyében a „polgári” és a „klerikális” mozzanattal és életformával együtt azok érték- és tárgyvilágának nagy részét diszkreditálta, s részben el is pusztította, csak megismételte egy korábbi időszak másirányú elfogultságait – hogy aztán szomorúan szembesüljön saját örökség-objektumainak mostoha sorsával a rendszerváltás után. Ha korábban a kultúraszigetekkel szemben a társadalmi indulat vezette a pusztítás erőit (mint a kastélyok feldúlásai és kirablásai esetében), ennek szerepét a 19–20. században az ideológiai kizárólagosság rémuralma vette át (sokat megörökölve a vallási közegből induló, a képrombolástól az inkvizícióig át a modern cenzúraformákig vezető gyakorlatokból.) Az értékpusztulás léptékei, a kulturális veszteség mindig csak jóval később mutatja meg igazi mélységeit. A török hódoltság után újrateleplő Bánát francia nyelvű és kultúrájú népességét az ottani németség viszonylag rövid idő alatt, részben erőszakkal olvasztotta magába. A nyilvános deresre húzástól a megbotozáson át a rendeleti tilalmakig számtalan módon érték el, hogy az őseik nyelvéhez ragaszkodó, ám közben kétnyelvűvé váló telepések és leszármazottaik elveszítsék anyanyelvüket, bármilyen elszántan és harcosan igyekeztek ragaszkodni hozzá. Száz év múlva Szegeden még mindig találtak olyan adatközlőt (a triebswetteri születésű Stufle Jánost), aki jól emlékezett erre a küzdelemre – bár a nyelvet már nem beszélte. De ma ki tud minderről, és ha tud, mit gondol a szülőföldjén egykor elvesző francia nyelvről – mikor a magyar társadalom Európa sereghajtója az idegennyelv-

tudásban, és épp a kulturális diplomácia őrizte meg a franciát az angol mellett lingua francának? Belátható, hogy mi minden veszett oda a mesterségesen megszüntetett többnyelvűségnek akár ezzel az egyetlen helyszínével, s mennyire időszerű az új örökség szemlélet kiindulópontjaként az időben változó partikuláris érdekszerkezetektől és ideológiáktól az egyetemesség jegyében eltávolodni.

Mesterségek reneszánsza és a tárgyak iránti affinitás növekvő fontossága (2)

felületes pótlék

Az iparosítás és az urbanizáció, civilizációnk sarokpontjai radikálisan átrendezték a természettel, a másodlagos természettel (az épített és tárgy-környezettel) és a társadalmi környezettel kapcsolatos alapviszonyokat és gyakorlatokat. Ami az átalakulás során, a modernizáció oltárán szükségszerűen elveszett vagy feláldozták, annak egyre több mozzanatáról derül ki, hogy megőrzése mégiscsak fontos volna a közösségek és az egyének ellenállóképességének, egyensúly-teremtésének szempontjából. Közismert, hogy a városi terekben megszűnő természet-kapcsolatnak csak felületes pótléka a kisállattartás és a növények otthoni nevelése, és a hiányt alig enyhítik a városi parkok, az egykori gazdag kertkultúra visszfénye. Természetes a visszatérés az erdőhöz, a vízhez, de sokkal kevesebben beszélnek arról, hogy a tárgykultúrát forradalmasító, de az egykori kézműves mesterségeket kiszorító, mindinkább automatizált tömegtermelés és a fizikai formákat leváltó virtualizálás miként értékeli fel az anyaghasználat és a mechanikai elvek átlátásának, a fa, a műanyag és a fém szerkezeti ismereteken alapuló kézi manipulációjának gyakorlati rutinjait és praktikáit. Az ezekhez szükséges (házi) szerszámok ismeretét. Leírásokat, információs háttéranyagokat, amelyekből mozdulatok, megoldások le lehetők el.

Az elsődleges kihívás a használati eszközök javítási igénye volt, hiszen a lecserélés kiváltásával az ökológiai nyomás enyhíthető, és a társadalmi közérzet javítható (s még pénz is megspórolható). Erre az igényre nőttek rá a többféle néven szereplő közösségi műhelyek (FabLab, Makerspace, TechShop, Hackerspace) gyarapodó világhálózatai, s immár részben ez szolgálja ki a „második generációs kézművességet” is. Az információs társadalom sok polgára felismerte ugyanis a régi tárgykultúrában rejlő egyediséget és szépséget, s magában a „csinálásban”, a felújításban, megszépítésben, az adaptív újrahasznosításban lel örömet. Hobbi-asztalosok újítanak fel régi bútort, szerkesztenek létrából és hordóból polcot és kanapét. Hobbi-könyvkötők teszik újszerűvé könyvek táblaborítóit. Szorgos amatőrök vadásznak régi recepteket, és készítik el nagyanyáik különleges ételeit, válnak sör- és sajtkészítővé. Hobbikőművesek újítanak fel kúriát, malmot, kápolnát, veterán autók és motorok szerelmesei bütykölnek és tesznek újra működővé régi járgányokat. Az ehhez szükséges tudások ugyanazok, mint amelyekre a múzeumok restaurátor műhelyeiben van szükség. A tárgyak és a mesterségek egymástól elválaszthatatlanok. A túlélő tudások hordozóinak a társadalom egyre megbecsültebb szereplőivé kell

válniuk. Úgy, ahogy a legjobb cégek teszik tapasztalt szakembereikkel nyugdíjba vonulásuk előtt – segítik tudásuk szervezett átadását, megörökítését, „kinyerését” a majdani újratereítés érdekében (mélyinterjúkkal, mozgóképekkel).

Örökségérzelmelek és örökségközösség (3)

2016 augusztusában Sant’Angelo földrengésben összeomlott templomának romjai közül a mentőalakulatok sikeresen és épségben kihoztak egy ódon Madonna-szobrot. A műveleteket figyelő helyiek hangos ovációval fogadták, mert a mindenki által gyermeksége óta ismert szertartási kelléktárgy különös becsben állt. A tudósítások mindezt egy helyi lakos, Franco Paoletti szavaival érzékeltették: *„Ebben a helyzetben minden apróságnak örülünk, mert annyi mindent elvesztettünk. Ez az épségben maradt szobor egy kis reményt ad a folytatáshoz.”*

örökségérzelem

Ehhez hasonló örökségérzelmelek törtek fel, csak immár az egész világon a Notre-Dame égésekor, amelynek megrendítő képsorai televízió-képernyők, számítógépmonitorok és okostelefon-kijelzők milliárdjain keresztül

közvetítette a veszteség-üzenetet (miközben itt nemcsak a műtárgyak, hanem még a tetőn élő méhcsaládok is megmenekültek). Épp egy francia antropológus, Daniel Fabre alkotta meg a kifejezést az ezredforduló környékén, lényegében arra utalva, hogy az *örökségérzelem* (émotion patrimonial, heritage emotion) ^[3] révén a személyes érintettség terében képződnek a kulturális örökségobjektumok (és az azokkal kapcsolatos történések). A szimbolikus érték ismerete vagy elfogadása ugyanis korántsem azonos annak átélésével, hogy valami fontos, egyedi, jelentéssel teli, és személyesen érint minket.

Ugyanez jellemzi a családi emlékezetet. A felmenők néhány adatának hozzávetőleges ismerete semleges hangulatú adaléka a múlt egy homályos és érdektelen szeletének. Azonnal megjelenik azonban az érzelmi érintettség, amikor valakiben felébred a vágy, hogy az elérhető részletekre kiterjedően minél többet feltérképezzen a hozzá mint biológiai és társadalmi lényhez vezető útból. A genealógia iránti tömeges érdeklődés feléledése, az ezeket kiszolgáló megoldások, adatbázisok és az érdeklődés hullámát

meglovagoló tévéműsorok népszerűsége jelzi, hogy az örökségérzelmek ébredése, erősödése és terjedése csattanós válasz a hetvenes-nyolcvanas évek nagy nemzetközi trendjére, az *örökség-inflálódásra*. Nem csoda, hogy egyre több *örökség-közösség* is azonosítható. Nagycsaládok találnak egymásra, több „ág” egyesítésével, rendszeres találkozókat szervezve. Maguk a települések lakói veszik kezükbe saját múltjuk tárgyi emlékeinek gondozását. Azonos tárgytípusok gyűjtői és kutatói formálnak hálózati akcióközösségeket. A Föld bármely pontján kerül elő új hominida vagy primáta-lelet, bronzkori kőépítmény vagy elsüllyedt tengeri rakomány, mindenki számára világos, hogy a „közös múlt” nemcsak a földrajzilag érintett közösségé, hanem valamennyi emberé. S ahogy a muszlim világ képviselői kifejezték részvétüket a Notre-Dame égésekor, ugyanúgy szorultak össze a keresztény szívek is az iszlamisták által elpusztított Buddha-szobrokról szóló híreket hallva.

padlórésbe csúszott, 1945 májusi szerelmeslevelet talált, „annak elolvasása után tudta, hogy valahogy el kell juttatnia az érintett családnak. Megpróbálkozott egy Facebookos felhívással – és két órán belül jelentkezett az egykori címzett, Rolf E. Christofferson, hogy könnyek között olvashassa újra neje, Virginie egykori sorait. **[4]**

akkurátusan összegyűjtötte

Hasonlóan szép gesztus az önzetlen átadás, mások állományának gyarapítása. Kunvári Fülöp mérnök (1840–1928), az Országos Régészeti és Embertani Társulat

tagja a maga korában az ország legnagyobb numizmatikai gyűjteményét hozta létre, részt vett a társulat numizmatikai szakosztályának és szakfolyóiratának szerkesztésében, de ezen kívül is „nehéz volt olyast találni, amit ő nem gyűjtött” (az ingaóráktól a műalkotásokig). S hogyan gyarapodott az állománya? „Az országban sokfelé, amerre vasutat, hidat épített, barátai néki adták, amit fölvetett az eke”. **[5]** Ugyanilyen okból kelnek útra sokan manapság, hogy Csere Jani bácsi egyre híresebb bugaszegi téglagalériájába vigyenek értékesnek sejtett, jelzett téglákat. Péntek János szobafestő jelvényeket gyűjt ugyan, de munkája során sok idős ember adta neki a könyveit, amelyekre a felújítás után már nem volt szüksége. Ő ezeket akkurátusan összegyűjtötte, tárolta, mert tudta, hogy értéket jelentenek – majd az első lehetséges alkalommal átadta egy könyvmentő alapítványnak, hogy megfelelően hasznosuljanak a kötetek.

Ne becsüljük alá az örökség-érzelmek fontosságát és jelentőségét. A világban nyitott szemmel tájékozódó, értékvezérelt polgártípus „teleológiai túlélőkészletének” (a cselekvést vezérlő cél- és értelemkínálat) olyan kitüntetett darabjaival együtt értelmezhető, mint a fenntarthatóság, a klíma- és természetvédelem vagy az egészséges életmód. És az elvek a gyakorlatban normák: az érintettek elvárják, hogy a közös ügyek felelősei ezek ismeretében és ezeket elfogadva végezzék a feladatukat.

A múlt-tudatot formáló új jövőkép (4)

Az alábbi történet meseszerű, de igaz. **[6]**

1913-ban a londoni Westminster Hall tetőszerkezete nagyszabású javításra szorult. De a restaurációs bizottság bajban volt, mert Angliában már rég kipusztították a tölgyfaerdőket, és sehol sem találtak kellő méretű fatörzseket (a két-háromszáz éves darabok túl fiatalok voltak). Ekkor utánanéztek, honnan szerezték be a fát nagyjából hatszáz (!) évvel azelőtt. Szerencsére volt túlélő dokumentum, amely megadta a választ: a Courthope család sussexi birtokáról. Eljutottak a Courthope-ok egyik leszármazottjához, aki épp parlamenti képviselő volt, s tőle megtudták: *„rögtön azután, hogy ősei eladták a tölgyfákat a királynak, ráeszméltek, hogy a Westminster Hall mennyezete egy szép napon javításra szorul majd. Ezért még akkor, a 14. században kimondottan ezzel a céllal tüstént elültették az utánpótlást”*. Ami a huszadik század elejére épp elég nagyra nőtt, hogy a felújítást el lehessen végezni.

A Notre-Dame tetőszerkezetének esetében ilyesmi már nem működik, nincs happy end. A mai Franciaország területén ma nincsenek akkora méretű fák, amekkorákat 1160 körül kivágtak (tizenháromezer, nagyjából háromszáz éves darabot, mintegy 21 hektárnyi területen), a födémfelújításhoz másféle technológiát kell választani, és így is sok magánerdő-tulajdonosnak kell összefogni, hogy sikerüljön kellő mennyiségű normandiai tölgyet találni.

S miközben azon tűnődöm, hogyan kéne kideríteni, ültetett-e a Courthope család 1913-ban a 2500 körül esedékes felújításhoz csemetéket, a kezemben forgatom Sárközy Dániel épületfa-kereskedő 1826. augusztus 22-i, magyar nyelvű számláját (conto) *„Azonn Épület fák áráról mellyek Nemzetes Baja Városá számára ... átvitettek”*. Mellette a társa, egy ugyanazon év augusztus 15-i dátumú, jóval részletesebb német nyelvű okirat, ugyanerről. Lovas György bajai állatorvos hagyatékából vásárolta meg Huber György, a könyv és más régiségek helyi „rendezőpályaudvara”, tőle pedig én, online aukción, oktatási-illusztrációs céllal, 2019 áprilisában.

Ha jól működik és szerencsés volt a városi levéltár, ugyanezen iratoknak a másodpéldányait ott majd 200 éve őrzik, és fellelné, aki keresi. De ha nem, és ez a magánforgalomban keringő merített papír az egyetlen megmaradt forrás az akkori építkezés faanyagáról, vajon honnan szerez tudomást róla, aki a történetek rekonstruálására vállalkozik? A jelenlegi helyzethez képest milyen jövőbeli állapotot kell elképzelnünk, hogy azt mondhassuk: ha valamikor valakinek majd szüksége lesz egy adott (akár magánkézben lévő) dokumentumra, akkor intézményes és professzionális megoldások garantálják, hogy azt el is érheti?

Bármire is jut az olvasó válaszként, az bizonyos, hogy ilyen helyzet megteremtéséhez időre és anyagi erőforrásokra van szükség. S persze mindehhez: új örökség szemléletre, amelynek birtokában költségvetési prioritásképző szerepbe emelkednek fontos felismerések. A teleológia átszáll a kulturális stratégiaalkotásba és tervezésbe.

Valahogy úgy, ahogy a Notre-Dame és a Brazil Nemzeti Múzeum tüzesete ráébresztette az Ír Nemzeti Könyvtárat, hogy újragondolják állományuk biztonságát. Emiatt a kulturális tárcával karöltve az 1890-es nyitás óta végrehajtott legnagyobb volumenű beruházás mellett döntöttek, új raktárépület építésével és egy korszerű tűzészlelő- és oltórendszer telepítésével amelyik kizárólag a szükséges pontokon lép baj esetén működésbe (nem áztatva el feleslegesen a könyveket).

a veszélyeztetettség csökkentése

Belátható azonban, hogy a veszélyeztetettség csökkentése, a nagy közgyűjtemények biztonsági szintjének emelése a szemléleti fordulathoz szükséges, de korántsem elégséges

feltétele. A valódi cselekvés előszobája. Mert ha valódi jövőtudatossággal akarja a szűk keresztmetszeteket megszüntetni egy politikai közösség, akkor a fizikai sérülékenységen túllépő és a hozzáférést iparosító digitalizálási feladatokra is sokat fordít, a megfelelő ritmusban, igyekezve elkerülni az idővesztéséget. Nem hagyja, hogy a költségvetési célszervezetek helyett vállalkozások vagy fenntartási nehézségekkel küszködő civil szervezetek vállalják magukra a munka oroszlánrészét. Felismeri, hogy a helyhiány nem lehet a fizikai megőrzés akadálya, és biztosítja a szükséges négyzetmétereket. Tudja, hogy az affordancia-háló építése kutatói munkát igényel, ezért a gyűjtemények mellé biztosítja a szakembereket is, kellő számban. Odafigyel a mikroörökségre, mert tudja, hogy itt a legsürgetőbbek az értékmentési feladatok.

Innen látunk rá az új örökségszemlélet ötödik és hatodik pillérére. A digitalizálásról (5) és a részvételiség avval összefüggő kultúrájáról (6) a folytatásban ejtek szót.

1. Benedek Csaba és Kürtössy Péter egy egész könyvben mutatja be: *Ida néni magánmúzeuma*, Debrecen, 2008. ↑
2. Gatti, Beáta: *Emlékezet, örökség, identitás: bukovinai székelők néprajzi, kulturális antropológiai vizsgálata*, Pécs, 2018. Heinich, Nathalie: *La Fabrique du patrimoine. De la cathédrale à la petite cuillère*, Paris, éditions de la Maison des sciences de l'homme 2009. ↑
3. Az örökségérzelem nem azonos az *érzelem-örökséggel* (emotional heritage), amely azt fürkészi, miként vezethetők vissza adott személyek egyéni formában megnyilvánuló konstruktív (empátia, szolidaritás, önfeláldozás) vagy destruktív érzelmei (gyűlölet, indulat, előítélet) a Múlt egyedi meghatározottságaira. E két típus közös többszörösének tekinthető az „affektív történelem” irányzata. ↑

4. https://www.youtube.com/watch?v=mSgs65u0_UQ ↑
5. Forrai Judit: *dr. Kunvári Bella, a modern fogorvosnő, műgyűjtő, kultur-mozgalmár, polihisztor, múzsa* Kaleidoscope, 2019/18. <http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=474> ↑
6. Forrása **Neményi Ninon** könyve: *„Londonban, hej, van számos utca...” Az angol főváros rejtelsei*, Kortárs, Budapest, 2013. Erre a szövegre támaszkodom, de rövidítve idézem. ↑

A korábbi részletek:

<https://ligetmuhely.com/liget/elet-a-ciposdobozon-tul-avagy-ki-orzi-a-kulturalis-mikroorokseget/>

kép | Louis Schanker művei, [wikimedia.org](https://www.wikimedia.org)